

АСАБЛІВАСЦІ МОЎНЫХ СРОДКАЎ ПУБЛІЦЫСТЫЧНАГА СТЫЛЮ

У сучасным жыцці вялікае значэнне набывае публіцыстычнае слова. Публіцыстычны стыль – гэта сістэма моўных сродкаў, якая абслугоўвае шырокую сферу грамадскіх адносін: грамадска-палітычных, культурных, спартыўных. Для публіцыстычнага стылю характэрны дзве асноўныя функцыі – інфармацыі і ўздзеяння. Вылучаюць тры падстылі публіцыстычнага стылю: *газетна-публіцыстычны, радыё- і тэлежурналісцкі, араматарскі*. Жанры гэтага стылю падзяляюцца на: *інфармацыйныя (рэпартаж, інтэрв’ю, інфармацыя), аналітычныя (артыкул, рэцэнзія, карэспандэнцыя, агляд), мастацка-публіцыстычныя (нарыс, эсэ, замалёўка, фельетон)*.

У межах публіцыстычнага стылю мэтазгодна вылучаць і рэкламны падстыль, а ў ім такія жанры, як аб’ява, анонс, анатацыя. Рэкламны тэкст можа ўключаць наступныя элементы: *ктаматонім – славесны кампанент гандлёвага знака; слоган; каментарый – частка, якая раскрывае змест ктаматоніма ці функцыянальнае прызначэнне тавара*.

Функцыянальна і сістэмай моўных сродкаў публіцыстычны стыль найбольш збліжаецца з мастацкім, аднак існуюць пэўныя адрозненні. У мастацкім творы аб’ектыўная рэчаіснасць перадаецца ў вобразнай форме, праз фантазію пісьменніка. У публіцыстыцы жыццё адлюстроўваецца непасрэдна, журналіст адкрыта выражае сваю пазіцыю. Звернемся да прыкладаў мастацкага і публіцыстычнага тэксту:

Пачынае зелянець.

І толькі ў адным

Зацемненым зацішшы

Зайцам-беяком

*Спіць, стуліўшыся,
Гурбачка снегу.
Мо разбудзіць,
Каб хто, дурненькага,
Не злавіў. (М.Танк. “Вясной”)*

У гэтым вершы – прыкладзе мастацкага твора – у адносінах да снегу паэт ужывае вобразныя адзінкі *спіць зайцам-беляком; мо разбудзіць, каб хто, дурненькага, не злавіў*. Навакольны свет, як бачым, пераасэнсоўваецца праз фантазію пісьменніка. Словы *гурбачка, дурненькі* маюць эмацыянальна-экспрэсіўную афарбоўку. Такая афарбоўка, або стылістычная канатацыя, уласціва многім словам, якія ўжываюцца ў тэкстах мастацкага стылю. Прыклад публіцыстычнага тэксту:

Свята паэта. Свята паэзіі. Свята культуры. І, урэшце, свята народа.

Бо Янка Купала не толькі выдатны паэт – лірык і эпік, шаноўны майстар роднай паэзіі, зычлівец і спагаднік роднай мовы.

Купала – гэта яшчэ некаўторны нацыянальны тэатр, дзе ёсць і “Паўлінка”, і “Прымакі”, і “Раскіданае гняздо”.

Купала – гэта яшчэ сцэнасаблівая школа перакладу з яе цудоўнай вярышняй – “Словам аб палку і гаравым”.

Купала – гэта яшчэ і сімвал дружбы народаў, і ўзор шчырай павагі і любові да ўсіх сумленных людзей Зямлі. (Я.Сіпакоў. “Пашана”)

У гэтым публіцыстычным тэксце выразна выяўляецца функцыя ўздзеяння праз такую стылістычную фігуру, як анафара – паўтор аднолькавых гукаў, слоў, канструкцый у пачатку сумежных радкоў. У прыведзеным прыкладзе паўтараецца канструкцыя *Купала – гэта яшчэ...* Публіцыст эмацыянальна выказвае свае адносіны да вядомага беларускага паэта.

Трэба памятаць, што ў мастацкім творы ў мэтах стылізацыі аповед можа весціся ад 1-й асобы, аднак “я” апавядальніка не супадае з аўтарскім “я”. У

публіцыстычным творы “я” або “мы” – гэта не стылізацыя, а рэальнае выражэнне адносін да рэчаіснасці. Прааналізуем прыклады:

Даўно ўжо з усіх кветак я найбольш палюбіў бэз. Бэз расцвітаў якраз у час нашых школьных экзаменаў. Букет ружова-сініх кветак заўсёды стаяў на стале, засланым чырвоным абрусам. За сталом сядзелі строгія экзаменатары, а на стале былі акуратна раскладзены білеты. Зверху білеты былі ўсе аднолькавыя. Які выбраць?

Падыходзячы да стала, я заўсёды хваляваўся. У такія хвіліны я, вядома, не звяртаў увагі на бэз, хоць стаяў ён у мяне пад самым носам. Затое пасля экзамену пах бэзу да самага вечара п’яніў мне галаву. (І.Назюменка. “Семнаццатай вясной”)

Прыведзены тэкст – мастацкага стылю, у якім выяўляецца вобраз апавядальніка праз форму 1-й асобы займенніка “я”. Публіцыстычныя тэксты выразна адлюстроўваюць пазіцыю журналіста:

Помніцца, першы раз у Люсіна я наведаўся на камандзіроўцы ляхавіцкай раённай газеты, але пазней, калі ў Ганцавічах аднавілі раён, паездкі па рэдакцыйных справах у гэтую слаўную вёску былі такія частыя, што зрок перастаў успрымаць многія характэрныя, цікавыя дэталі з жыцця і побыту палешукоў. Ды ўжо ў зусім іншым святле паўстаў глыбінны палескі кут сёння – пасля амаль дзесяцігадовай разлукі з ім. Самае дзіўнае: бязлюдны не толькі чыгуначны паўстанак, але і вясковая вуліца, што гнуткім выкрунтасам стрэльна ад пераезда. (В.Гардзей. “Падарожжа ў Цельшына”)

“Я” гэтага публіцыстычнага тэксту-эсэ – не стылізацыя, як у мастацкіх тэкстах, а выяўленне асабістай пазіцыі аўтара. Дарэчы, вёска Люсіна звязана з вядомым беларускім пісьменнікам Якубам Коласам. Ён працаваў у Люсінскай школе. Многія жыхары Люсіна сталі прататыпамі персанажаў аповесці “У палескай глушы”.

Для тэкстаў публіцыстычнага стылю характэрны такія рысы, як сацыяльная ацэначнасць, камунікатыўная агульнадаступнасць моўных сродкаў. Сацыяльная

ацэначнасць заключаецца ў выражэнні адносін да прадмета маўлення. Некаторыя моўныя адзінкі публіцыстычнага стылю маюць станоўчую ацэнку: *узаемавыгаднае супрацоўніцтва, выкананне бюджэту*, некаторыя іншыя – адмоўную: *хабарніцтва, маральная разбэшчанасць, карупцыя, крыміналізацыя*.

Публіцыстычная спалучальнасць слоў набывае універсальны характар. Так, у газетнай мове часта выкарыстоўваюцца спалучэнні *планы развіцця, наведзенне парадку, у ходзе сустрэчы, рэальны сектар эканомікі, прагнознаы паказчыкі, хроніка апошніх падзей, шэраг мерапрыемстваў, правераны жыццём, знамянальная падзея, духоўнае развіццё, вытворчыя дасягненні, прыцягненне інвестыцый, заваяваць аўтарытэт, пераможцы спаборніцтваў, сумесныя намаганні*.

Падчас некаторыя журналісты выкарыстоўваюць адны і тыя ж выразы, якія ў выніку такога частага ўжывання становяцца моўнымі штампамі, напрыклад: *прапіска ў юнацтве, на сённяшні дзень, паставіць на лінейку гатоўнасці, падкрэсліць з усёй вастрынёй, адкрыць зялёную вуліцу, на дадзеным этапе, карэнныя задачы, шырокі размах, даць пуцёўку ў жыццё, гарачая падтрымка, блакітнае золата*. Сустрэкаюцца і штампаваныя газетныя загалоўкі: *Экзамен на сталасць; Гісторыя аднаго злачынства; Свята кнігі; Зялёны цэх краіны*.

У сучасных публіцыстычных тэкстах актыўна ўжываюцца словы інтэрнацыянальнай і палітычнай лексікі: *рэйтынг, эксклюзіўны, прэзентацыя, спікер, парламент, электарат*.

На марфалагічным узроўні для тэкстаў публіцыстычнага стылю характэрна частае выкарыстанне аддзеяслоўных назоўнікаў: *падпісанне, параўтварэнне, прыватызацыя, праходжанне, падрыхтоўка, выкарыстанне, набліжэнне*. Менавіта назоўнік выступае ў ролі выразніка асноўнай думкі. Назоўнікі часцей за іншыя часціны мовы могуць спалучацца з прыназоўнікамі, напрыклад: *пажаданні ад сяброў, аплата за кватэру, камісія па аздараўленні, гатоўнасць да дыскусіі, размова пра надзённае, цікавасць да навізны, удзел у конкурсе, прапановы аб супрацоўніцтве*. У публіцыстычных тэкстах назіраецца працэс расчаплення

выказніка, у выніку чаго асноўнае семантычнае нападўненне набывае назоўнік: *акцэнтаваць – зрабіць акцэнт, кантраляваць – знаходзіцца пад кантролем, уплываць – аказваць уплыў, дапамагаць – аказаць дапамогу, непакоіцца – выказаць непакой.*

Для публіцыстыкі характэрна ўжыванне дзеясловаў загаднага ладу:

*Усё гэта – пушча. Усё гэта – неўміручая душа яе. Яна цудоўная, як душа нашага народа. Калі вы стаміліся, калі хочаце прыпасці вуснамі да вечна жывой крыніцы жыцця – **прыйдзіце** сюды, у найдзівоснейшы куток зямлі. Бо тут – фарпост чалавечнасці, літасці чалавека да прыроды, сястры нашай.* (У.Караткевіч. Прадмова да кнігі “Белавежская пушча”)

Зварот да чытача ў гэтым тэксце выражаецца і дзеяслоўнай формай загаднага ладу – *прыйдзіце*.

Функцыя ўздзеяння ў сінтаксісе публіцыстычнага стылю ажыццяўляецца праз выкарыстанне разнастайных стылістычных прыёмаў. Так, *рытарычныя пытанні* – выразная прымета публіцыстычнага стылю. Рытарычнае пытанне – гэта пыталыны сказ, які не патрабуе адказу, бо яго змест сцвярдзальны: *Ці ж мог ён стрымацца і схавачь сваё родасць? Як не любаваліцца роднымі краявідамі?* Для публіцыстыкі характэрны *сінтаксічны паралелізм*, заснаваны на аднолькавых мадэлях сказаў:

І такуюць, такуюць раніцай глушцы. Да штучнага возера цягнуцца цяжкія сляды япрукоў. Дзікі вінаград абвівае буралом. І палюе на янотаў егер. І клічуць-клічуць белыя лебедзі, б’юць на рэках пудовыя шчупакі, шумяць сонечныя дубы і грабы. І чырваняюць падасінавікі. І дымок ад ранішняга вогнішча змешваецца з туманам. (У.Караткевіч. Прадмова да кнігі “Белавежская пушча”)

У асобных сказах гэтага тэксту выкарыстоўваецца *інверсія* – адметны ад звычайнага парадак сінтаксічных кампанентаў у сказе, калі, напрыклад, дзейнік стаіць пасля выказніка (*І такуюць, такуюць раніцай глушцы. Да штучнага возера цягнуцца цяжкія сляды япрукоў*).

Як бачым, функцыя ўздзеяння публіцыстычнага стылю рэалізуецца на розных моўных узроўнях. Публіцыстычнае слова не толькі перадае пэўную інфармацыю, але і ўздзейнічае на эмацыянальную сферу чалавека. Таму журналіст павінен з адказнасцю адносіцца да кожнага слова свайго тэксту.

ЛІТАРАТУРА

1. Іўчанкаў В.І. Дыскурс беларускіх СМІ. Арганізацыя публіцыстычнага тэксту. – Мн., 2003. – 257 с.
2. Стилистический энциклопедический словарь русского языка. – М., 2003. – С. 312 – 315.
3. Цікоцкі М.Я. Стылістыка тэксту. – Мн., 2002. – С. 183 – 192.